

Skrb za invalide v organizaciji

Patrik Rebrica

Uvod

86

Tema preučevanja je skrb za invalide v organizaciji. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je med prebivalci Slovenije približno 12–13 odstotkov državljanov invalidov. V Evropski uniji jih je 15 odstotkov. Čeprav je Slovenija pod evropskim povprečjem, je številka precej visoka. V Sloveniji je od 160.000 do 170.000 delovnih invalidov, v podjetjih in organizacijah pa so zaposleni približno štirje odstotki invalidov. Med nezaposlenimi pa je skoraj 16 odstotkov invalidov. Podatka, koliko oseb s statusom invalida je zaposlenih v Slovenski vojski, nisem našel. V Slovenski vojski ni prav veliko zaposlenih s statusom invalida. Osredinil se bom bolj na posameznike, ki so pridobili status invalida zaradi služenja v vojski in kako je vojska za njih poskrbela.

V Sloveniji se osebe s statusom invalida pogosto težje zaposlujejo v organizacijah. Čeprav pri nas obstajajo kvote o zaposlovanju invalidov, se še vedno pojavlja stigma pri zaposlovanju invalidov. Kot je razvidno iz statistike, je veliko invalidov zaposlenih v različnih organizacijah. Eden izmed mojih ciljev je ugotoviti, kako podjetja in ljudje, zaposleni v podjetjih, obravnavajo invalide. Ugotovitve bom primerjal z ugotovitvami, pridobljenimi iz vojske. Opisal bom tudi negativni incident, ki se je zgodil leta 2008. V vojski naj bi nadrejeni zmerjali invalide, ki so bili zaposleni v Slovenski vojski. Stigmatizacija oz. označenost na delovnem mestu lahko pripelje do negativne diskriminacije, slabega delovnega okolja, čustvenih težav, nizke produktivnosti in želje po zapustitvi delovnega mesta.

Za organizacijo, v kateri bom preučeval odnos do zaposlenih invalidov, sem si izbral določeno zasebno podjetje. Pri preučevanju se bom najbolj osredinil na to, kateri so pogoji za delo in skrb za invalide v zasebnem podjetju. Primerjal jih bom s stanjem v Slovenski vojski. Raziskal bom, kje so pomanjkljivosti v določenem sektorju, in poskušal odgovoriti, kako jih lahko rešimo. Na podlagi tega bom oblikoval vprašanja, ki jih bom zastavil delavcem tega podjetja. Tako bo prisotna objektivna stran podjetja in subjektivna posameznikov.

Raziskovalno vprašanje

V prispevku bom raziskal in poudaril zanimivosti dobre in učinkovite metode za skrb za invalide ter ugotavljal, kako jih pravilno umestiti v vojsko ali zasebno podjetje, da bo produktivnost čim višja. Raziskal bom, kakšno je počutje in ali so invalidi v organizacijah podleženi zlorabljanju. Pregledal bom tudi, kako vojska skrbi za invalide, ki so pridobili status invalida zaradi služenja v vojski. Moje glavno raziskovalno vprašanje je, ali zasebna podjetja in vojska naredijo dovolj za invalide in kako sistem še izboljšati; ali se osebe s statusom invalida v vojski in v zasebnih podjetjih počutijo stigmatizirane.

87

Metodološki okvir

Glavna metoda za zbiranje podatkov je bil intervju. Narejeni so bili trije intervjuji. Prva oseba, ki je bila intervjuvana, je posameznik, zaposlen v izbranem podjetju, in ima status invalida. Druga oseba je posameznik, ki je zaposlen v istem podjetju, ampak nima statusa invalida. Tretja oseba, ki je bila intervjuvana, je pripadnik in veteran Slovenske vojske. Intervjuji so potekali na polstrukturiran način. Zastavil sem si nekaj ciljev, ki sem jih želel doseči pri vsakem vprašancu. Vnaprej sem si pripravil pet ali šest bistvenih vprašanj odprtega tipa. Ta način sem izbral, ker se mi je zdela lažja oblika pridobivanja informacij in intervjuji so potekali bolj sproščeno. Za dopolnitev sem tudi analiziral dokumente, predvsem zakonodajo Republike Slovenije, in članke na obravnavano temo.

Zaradi razmer, povezanih s covidom-19, nisem uspel opraviti intervjuja še z eno osebo iz izbranega podjetja, ki ima status invalida že 40 let. Zaradi prepovedi prečkanja občinskih meja nisem uspel vzpostaviti stika. Zato sem moral zadevo nadomestiti z intervjuvancem, ki nima statusa invalida.

Zakonodaja

Kot je zapisano na strani Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Republike Slovenije, je definicija invalidnosti zapisana v prvem členu Konvencije Mednarodne organizacije dela številka 159, v katerem je določeno, da je »invalid« oseba, katere možnosti, da si zagotovi in obdrži ustrezno zaposlitev in da napreduje v njej, so bistveno zmanjšane zaradi telesne ali duševne okvare. Podrobneje so zapisane tri kategorije invalidnosti. To so:

1. kategorija – če oseba ni več zmožna opravljati organiziranega pridobitnega dela ali ni zmožna opravljati svojega poklica in nima več preostale delovne zmožnosti;
2. kategorija – če je osebi delovna zmožnost za svoj poklic zmanjšana za 50 % ali več;
3. kategorija – če oseba ni več zmožna za delo s polnim delovnim časom, lahko pa opravlja določeno delo s krajšim delovnim časom od polnega, kar pomeni najmanj štiri ure dnevno, oziroma če je zavarovančeva delovna zmožnost za svoj poklic zmanjšana za manj kot 50 odstotkov.

Ustavni zakon za izvedbo temeljne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije (Ur. l. RS, št. 1-6/91-I, z dne 25. junija 1991) ima v 18. členu je zapisano: »Republika Slovenija zagotavlja varstvo pravic borcev, vojaških invalidov, članov družin padlih borcev in uživalcev vojaških pokojnin s stalnim bivališčem v Republiki Sloveniji, ter borcev, vojaških invalidov in članov družin padlih borcev narodnoosvobodilne vojne Jugoslavije v Deželi Furlaniji - Julijski krajini v Republiki Italiji in v Deželi Koroški v Republiki Avstriji, v obsegu in pod pogoji, ki so jih do uveljavitve tega zakona določali predpisi SFRJ.« Ustava Republike Slovenije je bila sprejeta 23. decembra 1991 (Ur. l. RS, št. 33-1409/91-I, z dne 28. decembra 1991). V 50. členu je zapisano: »Vojnim veteranom in žrtvam vojnega nasilja je zagotovljeno posebno varstvo v skladu z zakonom.« V 52. členu Ustave je zapisano: »Invalidom je v skladu z zakonom zagotovljeno varstvo ter usposabljanje za delo.« V Ustavi Republike Slovenije je posebna podlaga o zakonu o vojnih invalidih, v kateri je zapisano, da je z zakonom zagotovljeno posebno varstvo vojnim veteranom in žrtvam vojnega nasilja ter invalidom na splošno (Klasinc in drugi, 2005).

Skrb za invalide v vojski

Osebi, ki je pridobila najmanj dvajsetodstotno okvaro zdravja zaradi poškodbe, bolezni ali poslabšanja bolezni med opravljanjem vojaških ali drugih dolžnosti za obrambo Republike Slovenije, po Zakonu o vojnih invalidih pripada status vojnega invalida. Po zakonu so zaščiteni družinski člani, partnerji, otroci padlih borcev NOB, umrlih vojaških vojnih invalidov, umrlih vojaških mirnodobnih invalidov, umrlih civilnih invalidov vojne in druge upravičene osebe (Klasinc in drugi, 2005).

Sindikata vojakov Slovenije in Zveza društev vojaških invalidov Slovenije sta dve organizaciji, ki skrbita za interese zaposlenih invalidov v Slovenski vojski. Število invalidov, ki so trenutno zaposleni, je nizko, saj v vojski ne obstaja veliko funkcij, ki bi jih lahko opravljali. Invalidi se ne morejo zaposliti v Slovenski vojski, saj je pristop zahteven proces. Invalidi ne izpopolnjujejo dveh sprejemnih pogojev. To sta telesna in duševna sposobnost za poklicno opravljanje vojaške službe in ne morejo uspešno opraviti preverjanja gibalnih sposobnosti. Invalid je v večini primerov lahko zaposlen v Slovenski vojski, samo če je pridobil status invalida med služenjem v vojski. Večinoma so ti zaposleni v administrativni oziroma birokratski funkciji ter nimajo možnosti podaljšanja pogodbe.

Sindikata vojakov Slovenije (SVS) je do zdaj pomagal številnim pripadnikom Slovenske vojske, da so si lahko zaradi različnih zdravstvenih razlogov uredili ustrezen status invalidnosti. Precej pripadnikov Slovenske vojske ima priznana katero izmed kategorij invalidnosti in pravico do prehoda na drugo delovno mesto z omejitvami in nadomestila za invalidnost (invalidnine). SVS opozarja, da si morajo vsi pripadniki, ki so bili med služenjem poškodovani, zagotoviti status invalida. Opažajo, da si veliko pripadnikov SV noče zagotoviti ustreznega statusa. Na podlagi odločbe Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (ZPIS) ti člani pridobijo pravico do invalidskih prejemkov, pravico do premestitve na drugo delovno mesto z omejitvami in pravico do krajšega delovnega časa. SVS pomaga pripadnikom urediti vse birokratske postopke, ki so potrebni za pridobitev pravic do odškodnine za invalidnost oz. invalidnine, ki se izplačuje mesečno glede na doseženo starost, delovno dobo in višine plače. Po premestitvi na drugo delovno mesto, ki ni v Slovenski vojski, pa si večina pripadnikov te pravice do nadomestila za invalidnost oz. invalidnine ne uredi niti jim tega ne uredi delodajalec (Sindikata).

Zveza društev vojaških invalidov Slovenije (ZDVIS) je prostovoljna, samostojna in neprofitna organizacija, ki interesno povezuje vojne invalide z enakim pravnim statusom. Glavni vir financiranja društva je Fundacija za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij, pridobiva pa še sredstva iz prihodkov Loterije Slovenije, saj je 40-odstotna lastnica društva ravno Loterija Slovenija. ZDVIS deluje na območju Republike Slovenije. Temeljno delovanje ZDVIS je zvišati kakovost življenja vojnih invalidov. Glavni cilji so uveljavljanje človekovih pravic pri vojnih invalidih, vključevanje vojnih invalidov v družbeno življenje, zaposlovanje invalidov, odprava diskriminacije (tudi med invalidi na splošno) in pomoč ob socialni stiski. Za doseganje teh ciljev društvo sodeluje z različnimi invalidskimi organizacijami in organi v Republiki Sloveniji. Sodeluje tudi na mednarodnih

združenjih invalidskih organizacij. Za doseganje svojih ciljev zveza opravlja in oblikuje skupne interesne skupine za potrebe vojnih invalidov, pred državnimi organi in na splošno v javnosti organizacija predstavlja in zagovarja potrebe vojnih invalidov na vseh področjih. Organizacija prispeva k ozaveščanju javnosti o problematiki vojnih invalidov. ZDVIS izvaja naslednje socialne programe:

- Ohranjanje zdravja in psihofizične kondicije vojnih invalidov, tako da načrtuje, organizira in izvaja programe za ohranitev psihofizične kondicije in ohranjanje zdravja.
- Konkretna in neposredna laična pomoč obolelim, ostarelim in osamelim vojnim invalidom na domu; priskrbi tudi organiziran prevoz za gibalno ovirane in pomoč pri nabavi tehničnih pripomočkov.
- Individualna oz. prostovoljna pomoč vojnemu invalidu v težkih socialnih in zdravstvenih težavah.
- Skrbi za zdravje in psihofizično kondicijo vojnih invalidov z rekreacijo, da organizira razgibalne vaje in subvencioniranje zdravilišč.
- Integracija vojnih invalidov v kulturno in družbeno življenje. Sodeluje pri določanju tehničnih predpisov za adaptacijo prevoznih sredstev za javni promet, za prilagoditev delovnih sredstev in delovnega mesta v proizvodnem procesu, za gradnjo stanovanj in poslovnih objektov glede na potrebe in zmožnosti gibalno oviranih invalidov (Klasinc in drugi, 2005).

Incident v letu 2008

Ta incident se ne navezuje na problematiko invalidnosti, ampak se mi ga zdi pomembno izpostaviti za razumevanje delovanja pritiska na pripadnike Slovenske vojske prek nadrejenih. Varuhi človekovih pravic v Republiki Sloveniji so bili obveščeni od pripadnikov Slovenske vojske, da je prišlo do nadlegovanja nadrejenih zaradi uveljavljanja varstva starševstva v Slovenski vojski. V določbi Zakona o delovnih razmerjih (ZDR) ima eden od staršev, ki neguje in varuje otroka do tretjega leta starosti ali neguje in varuje težje ali zmerno gibalno oviranega otroka ali zmerno ali težje duševno prizadetega otroka, največ do 18. leta starosti otroka pravico do dela s krajšim delovnim časom. S tem so imeli nadrejeni težave (Varuh človekovih pravic, 2018). Poveljniki so te pripadnike pozvali, da naj stopijo pred postroj in se obrnejo proti vojakom. Povedali so: »To so tisti vojaki, zaradi katerih morate vi več delati.« in »Ker imam poznanstva na poveljstvu sil, se bom osebno zavzel, da vam bodo 19-odstotni dodatek odvzeli, drugače bom odstopil s položaja.« Na sestanku, ki je potekal o tem, naj bi poveljnik izjavil, »da je treba

te vojake čim bolj jebati, da bodo videli hudiča«. Nadrejeni so predlagali, da bi ti pripadniki morali delati še dodatno tretjo izmeno. Vojakom so dali v podpis tudi soglasja za opravljanje nadurnega dela in jih silili, da naj soglasje podpišejo. V vojašnici je potekal tudi kosanjev piknik, ki so se ga lahko udeležili vsi pripadniki, razen tistih, ki so koristili starševstvo. Ministrstvo za obrambo je opravilo intenzivno preiskovanje in nadrejeni kršilci so bili ustrezno kaznovani (Varuh človekovih pravic, 2018).

Analiza intervjujev

Kot je že omenjeno v metodološkem okviru, so bili intervjuji izvedeni na polstrukturiran način.

Intervjuvanec 1 ima status invalida in je zaposlen v izbranem zasebnem podjetju. Cilji tega intervjuja so bili izvedeti:

kakšno je njegovo delovno mesto oz. katero funkcijo opravlja v podjetju;

- kako je zadovoljen s službo;
- kakšen je odnos med sodelavci in ali se počuti kdaj izpostavljen;
- ali ima kakšno slabo izkušnjo, ki jo je doživel na delovnem mestu;
- kaj bi on izboljšal, če bi imel možnost.

Intervjuvanec je srednjih let, dela v tem podjetju že deset let in je redno zaposlen. Ima srednješolsko izobrazbo in 3. kategorijo invalidnosti. Invalidnost je dobil v mladih letih v prometni nesreči. Upravlja stroje, pri katerih ni veliko fizičnega napora. Sam meni, da nima pomembne funkcije v podjetju. Zaradi 3. kategorije invalidnosti lahko dela samo štiri ure dnevno, kar pomeni, da ima delovnik krajši za polovico. Seveda ima nadomestilo in plačan poln tedenski delovnik. Delo mu ni naporno in je srečen, da si lahko sam zagotovi dohodek. S sodelavci so vsi v kolegialnem ali prijateljskem odnosu in ni nobenih zavidevanj. Rekel je: »Od začetka, odkar delam v tem podjetju, se nisem počutil niti enkrat manjvreden, prej sem se tako počutil doma v družini.« To se mi zdi pomembno izpostaviti, saj mu je v službi včasih bolje kot v lastnem domu. Dejal je, da ima rad občutek odgovornosti in da vsaj nekaj lahko dela. Kot invalid ima posebna navodila za opravljanje dela, ne sme delati nočnih izmen. Podnevi hodi na terapije, kar ga včasih moti, saj si ne more zagotoviti izmen, ki bi mu bolj ustrezale. Zaveda se, da imajo vsi podobne probleme.

V drugem intervjuju je vprašanec zaposlen v istem zasebnem podjetju, ampak ni imel statusa invalida. Cilji tega intervjuja so bili izvedeti:

- kakšno je njegovo delovno mesto oz. katero funkcijo opravlja v podjetju;
- kakšno je njegovo mnenje o posameznikih, ki imajo status invalida;
- kakšne funkcije opravljajo invalidi;
- kakšne so njegove izkušnje z invalidi na delovnem mestu;
- kakšen je odnos drugih delavcev.

Vprašanec je v zgodnjih tridesetih letih in je zaposlen v tem podjetju pet let. Opravlja fizična dela, kot je nalaganje tovora. Z vprašancem iz prvega intervjuja se poznata in sta v kolegijskih odnosih. Zdi se mu, da invalidi opravljajo ista dela oz. enako pomembna dela, kot jih opravlja on sam. Ne meni, da bi bili invalidi kaj manj produktivni od njega. Edina razlika med njim in invalidi je, da oni delajo štiri ure. Povedal je, da morajo sodelavca, ki je invalid, včasih celo opomniti, da naj gre domov. Na podjetju zaposlujejo kar nekaj invalidov, večinoma za določen čas prek različnih organizacij. Ti dve organizaciji sta Panonska vas in Želva, d. o. o. Povedal je, da se sploh ne opazi, da bi bil kdo na tem podjetju invalid in da so si s sodelavci v dobrih odnosih.

V tretjem intervjuju je vprašanec pripadnik Slovenske vojske, ampak nima statusa invalida. Cilji tega intervjuja so bili izvedeti:

- ali osebno pozna koga, ki je zaposlen v Slovenski vojski in ima status invalida;
- kakšno vlogo oz. funkcijo opravljajo invalidi v Slovenski vojski;
- kako Slovenska vojska poskrbi za svoje pripadnike, kadar postanejo invalidi zaradi služenja v vojski;
- ali bi si zagotovil ustrezno kategorijo invalidnosti, če bi bil poškodovan med služenjem.

Vprašanec v tretjem intervjuju je veteran v Slovenski vojski in je zaposlen v vojski od leta 2001. Osebno ne pozna nobenega pripadnika Slovenske vojske, da bi imel status invalida. Rekel je, da s statusom invalida ni mogoče podaljšati pogodbe. Dejal je: »Edina stvar, kar sem videl v vojski in ima vezo z invalidi, je invalidsko parkirno mesto pred vojašnico.« Rekel je, da obstaja možnost, da nekdo pridobi status invalida pred iztekom pogodbe in mu podelijo nekakšno birokratsko službo v pisarni do izteka pogodbe. Pripomnil je, da če se vojak poškoduje med služenjem, bo za to poskrbel sindikat. Vprašal sem ga, kakšno je njegovo mnenje o tem, če si pripadnik Slovenske vojske priskrbi status invalida ter opravlja manj ur in ima nadomestilo za plačo. Rekel je, da ga to ne moti, če se je poškodoval med služenjem. Pripomnil je, da v vojski vseeno hitro izstopaš in izstopati ni

»pametno«. Ko sem ga vprašal, ali bi si ob poškodbi pridobil status invalida, je rekel, da bi si ga, samo če res ne bi mogel kakovostno opravljati svojega dela. Izkoristil bi prošnjo za premestitev na drugo delovno mesto (zunaj vojske) in bi si v tem primeru uredil nadomestilo, ki bi mu pripadalo glede poškodbe. Ko sem ga vprašal, ali v vojski obstajajo kakšne stigme o invalidih, je rekel, da on ne ve za noben tak primer.

Sklep

Kot je razvidno, zasebno podjetje oz. organizacija deluje na zelo drugačen način kot vojska pri obravnavanju invalidnosti. Podjetja se morajo držati predpisanih kvot glede zaposlovanja invalidov. Izjema tem kvotam so podjetja, v katerih je potreben fizični napor. V vojski, kot je že omenjeno, so lahko invalidi zaposleni samo za kratek čas in če so pridobili status invalida med služenjem, kar je tudi bilo omenjeno v tretjem intervjuju. Zaposleni invalidi v zasebnih podjetjih pa so nekaj normalnega in pri tem nisem zasledil nobene stigmatizacije ali dobil občutka, da bi se počutili manjvredne. Prvi intervjuvanec je še sam pritrdil, da se včasih počuti bolje v službi. Tudi drugi njegovi sodelavci se strinjajo, da invalidi opravljajo svoje delo enako dobro in nimajo manjše produktivnosti. Delo, ki ga opravljajo invalidi, je seveda drugačno od dela navadnega delavca, ampak kljub temu pomembno. Opazil sem, da je bilo invalidom dodeljeno delo, ki ga lahko brez problema opravljajo in se podjetju produktivnost ne zmanjša. V vojski je seveda drugače, saj ne obstaja veliko funkcij, ki bi jih lahko invalidi opravljali. Opravljajo lahko samo birokratske oz. administrativne naloge, in še to za kratek čas oz. do konca izteka pogodbe. Kar se tiče vojakov, ki so pridobili status invalida med služenjem, pa je vojska veliko bolj preskrbljena s sredstvi in z organizacijami, da jim zboljša kakovost življenja, kot sta organizaciji Sindikat vojakov Slovenije in Zveza društev vojaških invalidov Slovenije. Predvsem ZDVIS ima veliko socialnih programov, s katerimi izboljša kakovost življenja vojaškim invalidom. Kar se tiče stigmatizacije invalidnosti znotraj vojske, se mi zdi, da ne obstaja, ampak kot je omenil tretji intervjuvanec, v vojski ni dobro izstopati na noben način. Po mojem mnenju bi lahko sistem izboljšali tako, da bi obstajale možnosti redne zaposlitve vojaških invalidov znotraj vojske. Opravljali bi lahko birokratska dela, saj bi tako zagotovili, da učinkovitost vojaškega dela ne pade.

Viri

- Čuk, Jerneja (2014). V septembru 2014 je bilo med registriranimi brezposelnimi osebami v Sloveniji 15,7 % invalidov. *Statistični urad Republike Slovenije*. <https://www.stat.si/statweb/news/index/4916>
- Klasinc, Peter Pavel, France Kresal, Vladimir Pegan in Božo Repe (2005). *Vojni invalidi: Pravna zaščita in organiziranost vojnih invalidov na Slovenskem*. Ljubljana: Zveza društev vojnih invalidov Slovenije. http://www.zdvis.si/uploads/gradiva/Zgodovina_vojnih_invalidov_na_Slovenskem.pdf
- Pravno informacijski center (2005). *Pravilnik o merilih in postopku za pridobitev statusa invalida, za priznanje pravice do zaposlitvene rehabilitacije in za ocenjevanje zaposlitvenih možnosti invalidov ter o delu rehabilitacijskih komisij (Uradni list RS, št. 117/05)*. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV6743>
- Pravnoinformacijski center (2007). *Zakon o službi v Slovenski vojski (Uradni list RS, št. 68/07 in 58/08 – ZSPJS-I)*. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4238#>
- Sindikat vojakov Slovenije (2014). *Poziv vsem pripadnikom Slovenske vojske k ureditvi pravice do nadomestila za invalidnost – invalidnine*. <https://www.sindikatvojakov.si/poziv-vsem-pripadnikom-slovenske-vojske-k-ureditvi-pravice-do-nadomestila-za-invalidnost-invalidnine/#>
- Ustava Republike Slovenije (1991 in dop. 2006). *Uradni list Republike Slovenije*. https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Nastajanje_slovenske_ustave/2011-1slo_Ustava_RS.pdf
- Varuh človekovih pravic (2008). *Nadlegovanje nadrejenih zaradi uveljavljanja varstva starševstva v Slovenski vojski*. <https://www.varuh-rs.si/obravnavane-pobude/primer/nadlegovanje-nadrejenih-zaradi-uveljavljanja-varstva-starševstva-v-slovenski-vojski/>
- Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (b. d.). *Invalidsko zavarovanje*. <https://www.zpiz.si/cms/content2019/invalidskozavarovanje>